

Očinstvo

Programi i politike roditeljstva
– kritički osvrt na najbolje prakse

Ovu publikaciju
su napisale
**Fiona McAllister i
Adrienne Burges**
iz **Fatherhood Instituta**

u saradnji sa
Jane Kato i Gary
Barker iz Promunda

Uvod

Svrha publikacije *Očinstvo: Programi i politike* je da izvrši pregled politika i programa koji promovišu ili olakšavaju angažovanje očeva i očinskih figura od prenatalnog perioda kroz prvih osam godina života njihove dece; i da pruži dokaze o potencijalu ovih programa da izvrše uticaj na nasilje u porodici, zlostavljanje dece ili zdravstveno stanje dece ili rezultate učenja kod dece. Presentovano je dvadeset studija slučaja urađenih prvenstveno na globalnom severu uz nekoliko njih urađenih na globalnom jugu, kao i katalog dodatnih projekata i diskusija o ključnim pitanjima. Iako su se u pripremi ovog pregleda pojavili brojni izazovi (vidi Izazovi), došlo je do značajnih zaključaka. Ovaj rad se završava preporukama za buduća istraživanja, nacrt i evaluacije politika i programa. On takođe skreće pažnju na načine na

koji najbolje prakse u programskim oblastima na globalnom jugu, koje su se uspešno bavile pitanjem muškaraca i očeva (npr. prevencija HIV-a, ekonomsko osnaživanje žena i zdravlje majke i deteta), mogu biti prenete na intervencije koje se direktnije odnose na roditeljstvo.

Obrazloženje

Odnosi otac-dete bilo da su pozitivni, negativni ili da ih nema, u bilo kojoj fazi života deteta, i u svim kulturnim i etničkim zajednicama imaju duboke i dalekosežne posledice po decu koje traju čitav život. Stoga, programi roditeljstva koji uključuju odgovornost i uključenost očeva mogu da budu samo od koristi. Takođe će značajni biti faktori koji doprinose onome "što najbolje funkcioniše" kod muškaraca kao očeva u kontekstu zdravlja majke i deteta u kome se muškarci mogu posmatrati kao saveznici i zagovor-

nici za dobrobit svoje dece i majki svoje dece.

Izazovi uspostavljanja baze dokaza

Kako je rad na ovom pregledu napredovao, postalo je jasno da postoje veliki izazovi u stvaranju baze dokaza najbolje prakse:

- > **Malo roditeljskih intervencija se bavi angažovanjem očeva ili ulogama muškaraca** u roditeljstvu i/ili zlostavljanju dece; većina ocenjenih intervencija za promovisanje blagostanja i razvoja deteta i prevenciju nasilja se fokusira isključivo na majke.
- > **Mali broj je prošao sistematsku i robusnu evaluaciju.** Tamo gde je ovo preduzeto, nalazi se zasnivaju na kratkoročnom praćenju, a malo toga se zna o dugoročnim rezultatima.

- > **Malo “roditeljskih” intervencija razdvaja nalaze prema polu** – tako da nam gotovo nijedna ne govori ništa o uticaju programa na očeve u poređenju sa majkama. Očevi su još uvek u najvećoj meri oni nevidljivi “ostali” u takvim programima ili se pretpostavlja da su odsutni.

Većina rigoroznijih programa koji procenjuju uticaj dolazi iz bogatih zemalja globalnog severa, i postoji značajan **izazov u identifikovanju odgovarajućih studija slučaja sa globalnog juga**.

Na globalnom jugu, iako postoji mnogo informacija o ocenjenim intervencijama sa muškarcima koje promovišu reproduktivno zdravlje i prevenciju prenošenja HIV-a i nasilja nad ženama, postoje **malo ocenjene prakse u oblasti angažovanja muškaraca kao očeva i staratelja**.

Politike porodiljskog odsustva

OECD je nedavno identifikovao koncept porodiljskog odsustva kao “*jedan od retkih alata politika, koji su na raspolaganju vladama da direktno utiču na ponašanje roditelja*” (OECD, 2011:137). Jasno, porodiljsko odsustvo nije lek ili jedno rešenje za sve, kada je reč o uključivanju muškaraca u brigu o deci, ali njegov koncept predstavlja jedan od najjačih stavova javnosti koje društva mogu iskazati kako bi pokazali da cene brigu muškaraca o deci i brigu uopšte. Dodatna korist porodiljskog odsustva ogleda se i kroz smanjenje rodno zasnovanih nejednakosti na poslu kada zaposleni muškarci i žene uzimaju odsustvo da brinu o deci. Studija koju je sproveo Švedski Institut za evaluaciju politika tržišta rada je pokazala da se buduće zarade majki povećavaju u proseku za 7% za svaki mesec u kojem otac uzima porodiljsko odsustvo (2010).

Postoji ogromna raznovrsnost odredaba kada je reč o porodiljskom odsustvu globalno (Svetska banka, 2011:20). Nordijske zemlje imaju najbolje uspostavljene i najvelikodušnije odredbe koje se odnose na očeve – i po stopi zamene dohotka i po količini dodeljenog vremena. Ostatak Evrope i Australija su u skorije vreme počeli da prate nordijske zemlje. Nijedna ekonomija Južne

Ključni programi koji su pregledani

Među 35 identifikovanih programa (od kojih je 20 detaljnije pregledano), sledeći su oni koji najviše obećavaju.

Rani početak (“Early Head Start” EHS - SAD) se zasniva na trostranom pristupu: da se poveća ekonomska samodovoljnost i zdravlje porodica; da se prati i poboljša razvoj deteta; i da se podrže i poboljšaju roditeljske veštine. U uzorku od 3.000 dece i njihovih roditelja, utvrđeno je da su očevi koji su učestvovali u EHS programu znatno manje primenjivali oštre disciplinske mere od očeva u kontrolnoj grupi. Očevi koji su učestvovali u EHS programu su takođe bili manje nametljivi i pristupačniji svojoj deci (koja su takođe bila pažljivija) od očeva u kontrolnoj grupi.

Program podrške očevima (“The Father Support Programme” – FSP koji sprovodi ACEV (Turska) ima za cilj “*da očevi imaju efikasniju i pozitivniju ulogu u razvoju svoje dece*” (Savet za populaciju – Population Council, 2009: 9). Obrađene teme obuhvataju razvoj deteta, iskustva očeva sa njihovim očevima, pozitivnu disciplinu, značaj igre i unapređenje komunikacije u porodici. Očevi koji su učestvovali u kvantitativnoj i kvalitativnoj evaluaciji programa su pokazali da su provodili više vremena sa decom, manje vikali i manje primenjivali oštre disciplinske mere, postali suviše uključeni u roditeljstvo i kućne poslove (prema rečima majki), i pokazali su poboljšanu komunikaciju sa svojim ženama i veće poštovanje prema njima.

Projekat postati porodica, Projekat školska deca i njihove porodice i Projekat podrške angažovanju očeva (SAD) su sproveli Philip i Carolyn Cowan sa ciljem da istraže funkcionisanje porodice putem randomiziranih kontrolisanih studija, pažljivim uključivanjem i proučavanjem očeva zajedno sa majkama. Između ostalog, oni su otkrili da je uključivanje oba roditelja u preventivne intervencije korisnije nego rad samo sa jednim roditeljem. Promene kod kuće su postignute brže a uspeh je održan kada su oba roditelja bila uključena; intervencija sa parovima je bila uspešnija nego intervencija rađena samo sa muškarcima na održavanju uključenosti očeva. Cowanovi veruju da “*nije pitanje da li treba intervenisati sa očevima ili sa parovima, već, u bilo kom od pristupa, kako uključiti oba roditelja*” (Cowan et al, 2009:677).

Škole za muževu (“Écoles des Maris”, Niger) je projekat finansiran od strane UNFPA (rad u partnerstvu sa lokalnom NVO, Song-ES), čiji je cilj da transformiše stavove i ponašanje čitavih zajednica edukacijom po modelu *maris modèles* (“model muževa”) da prošire saznanja o prednostima korišćenja lokalnih zdravstvenih usluga. Iako nemamo rigorozne dokaze evaluacija o efikasnosti škola za muževu, svedočenje uključenih muškaraca, kao i trudnica i porodilja, pokazuje da je ovaj program transformisao stavove prema zdravstvenoj zaštiti i značajno povećao stope porođaja pod nadzorom u zemlji u kojoj su stope smrtnosti majki i dece pri porođaju i dalje visoke.

Azije ne pruža mogućnost očinskog odsustva (mada zaposleni u javnim službama u Hong Kongu sada mogu da koriste pet dana); ova odredba je opisana kao "retka" na afričkom kontinentu (Svetska banka, 2011:16). OECD (2011) sugerise da je najbolji način ohrabrivanja očeva da uzmu odsustvo putem povećanja visine isplata za odsustvo koje očevi mogu uzeti, nudeći im finansijski podsticaj da uzmu odsustvo, dajući očevima pravo neprenosivog odsustva po principu "koristi ili izgubi", i omogućavajući opcije fleksibilnog odsustva. Kombinacija ovih strategija predstavlja najefikasniji pristup, koji uvek uključuje neprenosivo odsustvo za očeve (OECD, 2011:138).

Neki od pozitivnih rezultata kod očeva koju su uzimali porodiljsko odsustvo uključuju:

- > Stabilnije odnose među partnerima (Oláh, 2001)
- > Viši nivo kontakta sa decom, u slučaju da se majke i očevi naknadno rastave (Duvander&Jans, 2001)
- > Usvajanje zdravijih životnih stilova kod očeva i smanjen rizik smrtnosti (Månsdotter et al, 2007)
Smanjen rizik od "svih uzroka smrtnosti" kod muškaraca koji uzimaju između 30 i 135 dana porodiljskog odsustva (Månsdotter &Lundin, 2010)
- > Očevi igraju veću ulogu u brizi i o deci u kasnijem periodu (Nepomnyaschy &Waldfogel, 2007)
- > Smanjena verovatnoća pušenja ili depresije kod žena i veća verovatnoća da će dobiti decu (Kiernan&Pikett, 2006)

Preporuke

Uključiti očeve u postojeće programe podrške porodicama, razvoja deteta i zdravlja majke i deteta (Maternal and Child Health – MCH). U najmanju ruku, postojeći programi roditeljstva, zdravlja majke i deteta i ranog razvoja deteta moraju da identifikuju muškarce koji

su značajni za decu, da pitaju same muškarce šta su njihove potrebe i perspektive, i da identifikuju polazišta za povećanje njihovog angažmana. Kada se roditeljstvo i druga podrška porodicama sa decom i dalje zasniva isključivo na dnevnoj dostupnosti majki i kao primarnih staratelja koji ostaju kod kuće, reč "roditelj" se tada obično svodi na "majku" a očevi (i zaposlene majke) ostaju marginalni za usluge i intervencije, kao za i evaluaciju istih.

Uključiti očeve rano. Dopiranje do očeva putem programa koji podstiču njihovu ranu uključenost u živote njihove dece (uključujući i period pre rođenja deteta) je od vitalnog značaja, jer nivo uključenosti očeva uspostavljen ranije ima tendenciju da traje (Hwang & Lamb, 1997; Duvandar & Jans, 2009). Ovo često zahteva promenu razmišljanja kod pružalaca zdravstvenih i drugih usluga da shvata vrednost angažovanog očinstva i uključenost očeva u staranje. Politike porodiljskog odsustva, koje omogućavaju i podstiču muškarce da igraju važnu ulogu u životima svoje dece od početka, će jasno biti od velikog značaja ovde.

Ciljane nasuprot univerzalnih intervencija. Kada su posebne usluge "usmerene" ka očevima umesto njihovog šireg angažovanja u uslugama ili programima, može se dopreti do manje očeva, ishodi mogu biti manje pozitivni, a mogu se čak uočiti i neke negativne posledice. Ako očevi nisu "dobrodošli" u univerzalne intervencije, oni ranjivi ili problematični očevi kojima je potrebna ciljana podrška su izloženi riziku da ostanu nevidljivi ili "teško dostupni". Ovde se relevantnim smatra Leksandov model (studija slučaja 3.5). Jedinstveno, među pregledanim intervencijama, ovaj model pokazuje visoku stopu ostanka očeva u programu koji traje duže od pet godina. Izgleda da je razlog za to otvoren put prisustva od *trudnoće*, pri čemu su svi budući očevi i majke bili pozvani da se pridruže grupi, a zdravstveni radnici

su na *raspolaganju grupi*, umesto da majke i očeve "podučavaju" profesionalci.

Višestran, ocenjeni pristup. Na osnovu dokaza dostupnih iz programa koji se bave zloupotrebom supstanci i nasiljem u porodici, kao i intervencija za jačanje roditeljskih veština i smanjenje rizika od zlostavljanja deteta, pojavljuje se slika holističkih, višedimenzionalnih programa kao onih koji imaju najveću šansu za uspeh. Programi koji su povezani sa kampanjama zagovaranja zasnovanim na zajednici i na državnom nivou, kao što je MenCare (www.men-care.org), su među najefikasnijim pristupima za ostvarivanje promene stavova i ponašanja. I naravno, ne može se odrediti stepen efikasnosti ovih pristupa bez rigoroznog procesa i evaluacije uticaja. Više dokaza je potrebno da bi se utvrdilo "šta najbolje funkcioniše" sa očevima i muškarcima kao starateljima, posebno na globalnom jugu kao što to oskudnost ocenjenih intervencija iz konteksta zemalja u razvoju i pokazuje.

Sprovesti pilot istraživanje kako bi se angažovali muškarci u postojeće programske oblasti velikih razmera na globalnom jugu. Iako su programi podrške roditeljstvu, uključujući i napore da se unapredi razvoj deteta i smanji nasilje nad decom, ograničeni po obimu na globalnom jugu, mikrokreditni programi i programi uslovnih novčanih transfera (koji su gotovo univerzalno usmereni ka ženama), programi Prevencije prenosa HIV/AIDS-a sa majke na dete (Prevention of Mother to Child Transmission – PMTCT), kao i programi zdravlja majke i preživljavanja deteta su široko rasprostranjeni. Mnogo više bi se moglo uraditi da se iskoriste ove postojeće programske oblasti na globalnom jugu kako bi se podstaklo i podržalo angažovanje muškaraca za dobrobit deteta i kako bi se procenio uticaj različitih pristupa u tome.

Zaključak

Trenutna istraživanja o uključenosti očeva u porodičnim intervencijama vezanim za ishode dece su opterećena nedostatkom podataka prikupljenih sistematski od ovih muškaraca i o njima. Postoji konsenzus – i mnogo opisnih dokaza – da je uključivanje očeva u živote njihove dece dobra stvar, i mala baza dokaza da je uključivanje oba roditelja u roditeljskim intervencijama znatno efikasnije od rada sa samo jednim od njih. Međutim, kada smo započeli ovaj posao shvatili smo potrebu da se modifikuju, promene ili prošire elementi bilo kojeg datog nastavnog plana i programa, ne samo da bi intervenciju učinili kulturološki i rodno relevantnom, već takođe i da uvedemo druge elemente dobre prakse kojih smo postali svesni.

O autorima

The Fatherhood Institute

www.fatherhoodinstitute.org je trust mozgova o očinstvu iz Velike Britanije. Njegova misija je društvo koje svoj deci pruža jake i pozitivne veze sa njihovim očevima i bilo kojom očinskom figurom, podjednako podržava i majke i očeve kao one koji zarađuju za porodicu i one koji brinu o porodici, i priprema dečake i devojčice za buduću zajedničku ulogu u brizi za decu.

Promundo

www.promundo.org.br/en/ je nevladina organizacija sa sedištem u Brazilu, i kancelarijama u SAD-u i Ruandi, osnovana sa ciljem promovisanja rodne ravnopravnosti i zaustavljanja nasilja nad ženama i decom, angažovanjem muškaraca i dečaka i zalaganjem za njihovo uključivanje u programe, politike i zagovaranja. Promundo je ko-koordinator kampanje MenCare.

MenCare

www.men-care.org/ je globalna kampanja koju koordinišu Promundo i Sonke Gender Justice Network. Ona ima za cilj da se zalaže za nenasilno i rodno ravnopravno učešće muškaraca kao očeva i staratelja.

Pronađite nas na Facebook-u (MenCareCampaign) i Twitter-u (MenCareGlobal)

Zahvalnost

Ovaj rad je darežljivo podržala Bernard Van Leer Fondacija www.bernardvanleer.org/.

Dokument se može preuzeti besplatno na web sajtu Fatherhood Institute-a www.fatherhoodinstitute.org/?p=3744, kao i na internet stranici MenCare kampanje www.men-care.org/targeting-areas.

Predlog za citiranje: McAllister, F., Burgess, A. & Kato, J. & Barker, G., (2012). **Fatherhood: Parenting Programmes and Policy – a Critical Review of Best Practice**. London/Washington D.C.: Fatherhood Institute/Promundo/MenCare

MenCare

